

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**Konkurence posesivních zájmen a reflexivního zájmena *svůj*
v publicistických textech**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Česká filologie

Autor: Liu Zhaoli

Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 24. 04. 2024

.....

Poděkování

Srdečně děkuji své vedoucí práce, paní doc. PhDr. Boženě Bednaříkové, Ph.D., jejíž povzbuzování a trpělivost mě podržely až sem.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 Zájmena.....	6
1.1 Posesivní zájmena.....	7
1.2 Posesivní reflexivum.....	9
2 Použití svůj v ustálených spojeních.....	11
3 Porušení výkladu reflexivizačního pravidla.....	16
3.1 <i>Svůj a můj</i>	16
3.2 <i>Svůj a náš</i>	20
3.3 <i>Svůj a Váš</i>	20
3.31 Rozhovory.....	21
3.32 Pokyny pro skupiny.....	21
3.33 Reklama.....	22
3.4 <i>Svůj a tvůj</i>	23
3.5 <i>Svůj - jeho, její, jejich</i>	24
3.51 Falešné přesměrování.....	27
3.52 Podmět děje vyvolávající reflexivizaci je vyjádřen dativem.....	28
3.53 Reflexivizace ve větě bezpodměté.....	29
Shrnutí.....	30
4 Analýza textu.....	31
Závěr.....	46
ANOTACE.....	48
Resumé.....	49
Bibliografické citace.....	50

ÚVOD

Jednou jsem při ústní zkoušce dostal dvě otázky, z nichž jedna obsahovala slovo „váš“ a druhá „svůj“, což mě přimělo zajímat se o používání zájmen v češtině. Proto jsem si jako téma své bakalářské práce zvolil „Konkurence posesivních zájmen a reflexivního zájmena *svůj* v publicistických textech“. Mým cílem je studovat konkurenci mezi reflexivním zájmenem *svůj* a posesivním zájmenem v publicistických textech a pokusit se ji analyzovat a interpretovat. Zaměřil jsem se na online zpravodajské texty a zvolil jsem přístup založený na analýze funkce zájmen v textu a na to, zda jejich užití odpovídá gramatické normě popsané v českých mluvnících.

Nejprve jsem v kapitole 1 stručně představil funkce zájmen a zaměřil se na posesivní a reflexivní zájmena. V kapitolách 2 a 3 představuji fenomén konkurence mezi těmito zájmeny v ustálených kolokacích i ve větách, kde jsou porušena gramatická pravidla. Poté podávám stručné shrnutí výše uvedených jazykových jevů. Nakonec, ve 4. kapitole uvádím praktické příklady užití posesivních a reflexivních posesivních zájmen v online zpravodajských textech a snažím se analyzovat jejich roli či motivaci.

Pro svou bakalářskou práci jsem vycházel ze dvou hlavních zdrojů literatury. Teoretickou část tvoří rešerše odborné literatury (odborné publikace, monografie, lingvistické články, mluvnice). Praktická část se zaměřuje na texty z online zpravodajství. Po prostudování souvisejících lingvistických materiálů jsem vyhledal a sestavil příklady textů, v nichž se používají posesivní zájmena nebo reflexivní posesivní zájmena na zpravodajských webových stránkách. Prostřednictvím těchto případů jsem se snažil analyzovat roli uvedených zájmen ve větách a možné problémy, jako je vytváření dvojznačnosti. V závěrečné kapitole se pokusím o závěr a zobecnění poznatků.

1 Zájmena

Zájmena jsou třídou slov, která nahrazují podstatná jména nebo slovní spojení. Zájmena se často používají, aby se zabránilo opakovanému používání stejného podstatného jména, a věty jsou tak stručnější a jasnější. Podle vyjádření v Příruční mluvnici češtiny, zájmena představují plnovýznamový ohebný slovní druh, ve kterém se různou měrou realizuje schopnost jazyka pojmenovávat substance a vlastnosti substitučně.¹

V klasických mluvnicích je klasifikace zájmena² založena na jejich intuitivně stanovených funkčních vlastnostech, takže takto definované druhy **z.** jsou vymezeny podle různých kritérií, morfologických, sémantických i syntaktických (funkce **z.** se zrcadlí v termínech, které jednotlivé druhy **z.** označují, zpravidla podle jejich typické funkce): základní kánon tvoří (a)zájmena osobní, (b)zájmena přivlastňovací, (c)zájmena ukazovací, (d)zájmena tázací, (e)zájmena vztažná, (f)zájmena neurčitá, (g)zájmena záporná, (h)zájmena zvrtná; v různých pracích se objevují i další **z.**, (ch)zájmena vymešovovací, (i)vlastní identifikátory aj. Protože každý druh **z.** je v této klasifikaci definován jedním rysem a protože **z.** jsou tvořena svazky rysů, nedává tato klasifikace možnost postihnout společné vlastnosti **z.** různých druhů se společným rysem. Typickým příkladem je množina, která obsahuje **z.** se společným rysem [osobní **z.**]; tvoří ji [osobní **z.**] *já, ty, on, ...*, [osobní **z.** + zvrtné **z.**] *se*, [osobní **z.** + přivlastňovací **z.**] *můj, tvůj, jeho, ...*, [osobní **z.** + přivlastňovací **z.** + zvrtné **z.**] *svůj*. Klasické klasifikace nepostihují jiné než společné funkční vlastnosti některých **z.**, např. nepostihují to, že tázací **z.**, vztažná **z.**, neurčitá **z.** a záporná **z.** obsahují společný *k-ový, c-/č-ový* n. *j-ový* základ (tázací *Kdo čte?*; vztažné *Kdo čte, neslyší; To přečte* neurčité *někdo/kdokoli(v)*, neurčité *Někdo/kdosi zvoní*; záporné *Nikdo nečte*) + mají

¹ Petr Karlík, Klára Osolsobě (2017): ZÁJMENO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. <https://www.czechency.org/slovník/ZÁJMENO> (cit. 24. 4. 2024).

² Zájmena, dále jen „z.“

společnou flexi (tázací **Koho** budeš volit?; vztažné **Kohokoli(v)** nepozdravíš, bude se zlobit; neurčité **Někoho** nepozdravím; záporné **Nikoho** nepozdravím) + některé z nich mají společné syntaktické vlastnosti. Např. **z.** obsahující základ *co-/če-/čí-* mají v nom. a akuz. postponovaný modifikátor nejen ve tvaru shodném (jako **z.** obsahující základ *kdo-*), ale i v gen.: *co/něco/nic/ cokoli, ... nové/nového × kdo/někdo/nikdo/kdokoli nový/nového*. **Z.** obsahující prefix *ni-* se mohou objevit jen v negativních kontextech: *Nevidím nikoho/někoho // nic/něco ... × Vidím nikoho/někoho // nic/něco*. Existuje proto mnoho jiných klasifikací **z.**, přičemž jejich různost vyplývá z toho, která z vlastností **z.** je zvolena jako základ klasifikace.³

1.1 Posesivní zájmena

Posesivní zájmena jsou třídou zájmen, která se používají k označení vlastnictví nebo přivlastnění podstatného jména. Obvykle se používají k označení toho, komu něco patří, nebo přináležitost k nějaké osobě či věci. Posesivní zájmena mohou mít různé podoby v závislosti na rodu a počtu vlastníků a na jejich gramatické roli ve větě.

Podle Nového encyklopedického slovníku češtiny jsou posesivní zájmena uzavřená množina výrazů, které lze rozdělit do tří kategorií: Uzavřená množina výrazů:

(a) *můj, tvůj, náš, váš*; (b) *jeho, její, jejich*, (c) *svůj*. Zájmena (a) mají rys [+účastník komunikace], zájmena (b) mají rys [-účastník komunikace] a zájmeno (c) je z hlediska rysu [účastník komunikace] nespecifikované. Jsou to tedy výrazy, které mají rysy společné s osobními zájmeny (**p.z.** ⁴(a) a (b)) a s reflexivním zájmenem (**p.z.** (c)), je to rys reference: *já – můj, ty – tvůj, on – jeho, ona – její, ono – jeho; my – náš, vy – váš, oni/ony/ona – jejich; se – svůj/svá své*;⁵

³ Petr Karlík, Klára Osolobě (2017): ZÁJMENO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. <https://www.czechency.org/slovník/ZÁJMENO> (cit. 24. 4. 2024).

⁴ Posesivní zájmena, dále jen „p.z.“

⁵ Petr Karlík, Klára Osolobě (2017): ZÁJMENO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. <https://www.czechency.org/slovník/ZÁJMENO> (cit. 24. 4. 2024).

Na rozdíl od osobních zájmen a reflexivního zájmena **p.z.** navíc vyjadřují, že jejich referent je v sémantickém vztahu posese k referentu nominální skupiny, a to jako člen tohoto vztahu s rysem Pos(esor). Tento sémantický vztah je syntakticky vyjádřen buď tak, že **p.z.** je v pozici premodifikátoru (tj. v tradiční syntaxi: shodným atributem) této nominální skupiny (*můj stan*), n. tak, že **p.z.** je v posponové pozici věty, jíž je nominální skupina podmětem (*Ten stan je můj*). V češtině se – na rozdíl např. od angličtiny a jiných jazyků – **p.z.** v obou syntaktických kontextech morfologicky neliší: *Na ulici vidím svoje auto* (ale angličtina: *I can see my car*). V první pádu by i čeština měla „*moje auto*“: *To je moje auto*.⁶

Projevuje se zde ale rozdíl mezi posesivními variantami osobních zájmen a posesivní variantou reflexivního zájmena: zatímco všechna **p.z.** se objevují v atributivní pozici v kombinaci s jakýmkoli substantivem, v posponové pozici se bez jakýchkoli omezení objevují posesivní varianty osobních zájmen, kdežto posesivní varianta reflexivního zájmena se objevuje jen v kombinaci s lidským subjektem a má dostupný jen idiomatický význam, např. *Už jsou svoji* (‘jsou oddáni’).⁷

Specifikace rysu Pos je odvozována na základě významu nominální skupiny a probíhá na základě znalostí světa, přičemž termín „přivlastňovací“ postihuje jeden vztah, v němž je **p.z.** vůči referentu nominální skupiny, a to vztah patrně typický; srov.: *moje noha* ‘předmět patřící referentu **p.z.** jako jeho nezczitelné vlastnictví’; *moje auto* = ‘předmět patřící referentu **p.z.** jako jeho czitelné vlastnictví, n. jako předmět, který referent **p.z.** nějak používá’, *moje spolužačka* ‘osoba, která je ve sociálním vztahu s referentem **p.z.**’, *moje sestra* ‘osoba, která je v příbuzenském vztahu s referentem **p.z.**’, *moje kritika* ‘událost, jíž je referent **p.z.** účasten jako agens, nebo jako patiens’ apod.⁸

⁶ Petr Karlík (2017): PŘIVLASTŇOVACÍ ZÁJMENO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovník/PŘIVLASTŇOVACÍ_ZÁJMENO (cit. 24. 4. 2024)

⁷ tamtéž

⁸ tamtéž

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud je *svůj* vyjádřen jako idiom, může konkurovat posesivním zájmenům a někdy je toto idiomatičké vyjádření negramatické, proto bych se tímto jevem chtěl zabývat ve své bakalářské práci.

1.2 Posesivní reflexivum

Z výše uvedeného je zřejmé, že posesivní reflexivum (reflexivní zájmeno) je speciální typ posesivního zájmena. Používá se k označení toho, že podmět děje je zároveň přímým předmětem děje. Odkazuje na stejný subjekt nebo osobu, která děj vykonává a je nositelem děje.

„Zvratné zájmeno přivlastňovací vyjadřuje **přivlastňování posesorům v subjektu**: *Já mám svou panenku v Roudnici (píseň)*; *Nech si své/svoje názory pro sebe*; *Měl svůj pokoj rád*; *Dáváme svým dětem to nejlepší*; *Kupte svým miláčkům oves*; *Odešli i se svým velením*.“⁹

Podle Nového encyklopedického slovníku češtiny, posesivní reflexivum, je slabá anafora, a má tedy rys Ref společný s reflexivním zájmenem *se*; jeho referent je tedy (v typických kontextech) identický s referentem subjektu syntaktické struktury, v níž se objevuje: *Petr_i se_i umývá* – *Petr_i umývá svého_i bratra*; *Petrova_i vzpomínka na svou_i babičku*, v definovaných kontextech s referentem jiným (*Petr_i vrátil ty knihy_j na své_{i,j} místo_j*); v idiomech bez reference (*Punčochy vzaly za své*); viz výše. Na rozdíl od *se*, které nemá nom., protože se nemůže (jakožto „nominální“ anafora) v pozici, v níž je přidělován nom., vyskytnout, *svůj* nom. má: *Petr by nechtěl být svůj pes*, ale jakožto anaforické zájmeno vylučuje (stejně jako *se*) umístění v subjektu: *Petr políbil svou milenku* × *Svá milenka byla políbena Petrem*. Stejně jako reflexivum *se* nemá posesivní reflexivum *svůj* inherentně hodnoty rysů rod a číslo:

[*Petr/Eva/Dítě/Všichni*]_i *se*_i *chválí* – [*Petr/Eva/Dítě/Všichni*]_i *chválí svou_i panenku*.

Rys Pos, který má reflexivum *svůj* ve srovnání s reflexivem *se* navíc, se morfologicky

⁹ Zdenka RUSÍNOVÁ - Marek NEKULA: Morfologie. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová (eds.), Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, pp. 227-368.

projevuje tak, že posesivní reflexivum stejně jako ostatní posesiva sufixem vyjadřuje shodu v rodě, čísle a pádu s jménem tvořícím jádro nominální skupiny, s níž je **p.z.** v relaci Pos: [*Petr/Eva/Dítě/Všichni*]_i *chválí své_iho_j bratra_j / své_iou_j panenku_j*.¹⁰

„O distribuci reflexivního posesiva a posesiv nereflexivních v případech transparentních (*Já_i mám rád mou_i/svou_i/jeho_j ženu × Petr_i má rád mou_k/svou_i/jeho_j ženu*) i netransparentních typu *Já_i jsem ho_j poslal koupit své_i/jeho_k/mé_v ženě nějaký parfém*, typu *Já_i jsem šel do kina s Pavlem_j a s jeho_j/k/mou_i/svou_i ženou* aj.

Struktury, v nichž se místo reflexivního posesiva objevuje posesivum nereflexivní, jsou jako substandardní tolerovány (*Já mám rád mou maminku*), funkčně se jich využívá pro vyjádření vykání (*Petře, vzpomeňte si na Vaši první lásku*); V jaz. interakci lze ve společenskou etiketou vymezených případech **p.z.** užívat jako **honorifika**, srov.: *Vaše Magnificence, pane rektore; Přichází Jeho Excellence, velvyslanec Půlnočního království*; ve fr. např. oslovení *mon général*, v něm. za fašismu oslovení Hitlera *mein Führer*.¹¹

Posesivní zájmena a reflexivní zájmeno mají vlastně podobné funkce, což otevírá možnost konkurence mezi nimi. Na rozdíl od ústní komunikace nemohou čtenáři online zpravodajských textů intuitivně vnímat emoce, tón a výraz mluvčího, takže se zvyšuje chybovost přenosu informací a zvyšuje se riziko chybné interpretace textu. Proto bych se ve své bakalářské práci rád zaměřil na tento konkurenční jev v online zpravodajských textech.

¹⁰ Petr Karlík (2017): PŘIVLASTŇOVACÍ ZÁJMENO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. https://www.czechency.org/slovník/PŘIVLASTŇOVACÍ_ZÁJMENO (cit. 24. 4. 2024)

¹¹ tamtéž

2 Použití *svůj* v ustálených spojeních

Reflexiva *svůj* nabývá zejména v některých spojeních ustálený význam vlastní, jemu náležející. Neobjevuje se ve výpovědi z důvodu syntaktické operace vázané na pozici podmětu, ale z důvodů frazeologických.¹²

V některých idiomatických frázích příliš nepřemýšlíme o gramatických normách, ale podvědomě používáme *svůj*. Stejně jako je zmíněno v Možnosti a meze české gramatiky, vazba *dát něco na své místo* se ustálila a zájmeno *svůj* se tu užívá, ať je podmět věty jakýkoli. Ustálenost spojení si neuvědomujeme, nedostává-li se jeho užití do konfliktu s gramatickým pravidlem o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči.¹³

„Z variant, v nichž má *své místo* vyšší stupeň idiomatičnosti, uveďme tyto doklady: *sedl si opět <na své místo>*, *sám se dobelhal <na své místo> v čele*, *klesl <na své místo>*, *vyšplhal se tedy <na své místo>*, *přesunul se zpět <na své místo>*, *nedokázal se v klidu posadit <na své místo>*, *automaticky zasedl <na své místo> u stolu*, *šel si sednout <na své místo> za stůl*, *doběhla kolem stolu zpět <na své místo>*, *odešel <na své místo> a usedl* apod.“¹⁴

Výše uvedené příklady jsou idiomatické a jsou v souladu s reflexivizačním pravidlem. Čmejrková uvádí také příklady nedodržení pravidla reflexivizace, v němž *svůj* referuje k předmětu věty. I tyto výpovědi chápeme vzhledem k idiomatičnosti konstrukce jednoznačně.¹⁵

„NOV, 1996, smrt *Když byli hotovi, vrátil jsem všechno <na své místo> a posadil jsem se.*

¹² ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 197.

¹³ tamtéž s. 212

¹⁴ tamtéž s. 212

¹⁵ tamtéž s. 212

NOV, 1988, eco ...*kdyby Bůh stál při nás, přistihnout, až se podruhé pokusí vrátit ji <na své místo>.* „*Ale mohl to být i Malachiáš, hnán týmiž úmysly...*

NOV, 1993, pi225 *Kateřina sestoupila, uložila nábytek <na své místo>, vyšla na balkon, nad Brnem byl slavnostní večer ...*

NOV, 1981, groteska *Byla to Eliza, kdo teď usadil víko <na své místo>.*

NOV, 1990, pi120 *Mechanicky uchopil pár předmětů a zase je vrátil <na své místo>.*

NOV, 1991, nylon *A Pedro byl tenkrát strašlivě pozorný, dal ramínko od podprsenky zase <na své místo>, blůzu jí zapnul, vzal ji do náručí a říkal, No tak, no tak, děvečko...*

NOV, 1996, tien *Pečlivě uložila <na své místo> všechny cihly a pohledem se přesvědčila, že na stěně není vidět nic nápadného.*

NOV, 1988, eco *třeba si myslil, že Venantius tu knihu uzmul a chtěl ji vrátit <na své místo>. Vyrušili jsme ho, teď ji zrovna někde ukrývá*

NOV, 1994, borivoj *„Já bych se na to mohl vysrat,“ zabručel hajný a zavěsil halapartnu <na své místo>.*

NOV, 1996, smrt *Když byli hotovi, vrátil jsem všechno <na své místo> a posadil jsem se.* “¹⁶

S frází *dát něco na své místo* se setkáváme tak často, že si její možné dvojí čtení už zřejmě ani neuvědomujeme. Ustálené spojení *dát, vrátit, postavit, položit, usadit, uložit... na své místo*, němž reflexivum *svůj* neodkazuje k podmětu věty, nýbrž se vztahuje k jejímu předmětu, je ovšem třeba odlišit od případů, kdy je zájmeno *svůj* užito ve spojení *na své místo* syntakticky, ve shodě s pravidlem o reflexivizaci při

¹⁶ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrtného posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 212.

přivlastňování podmětu věty, a výpověď je třeba číst nikoli jako idiomatickou, nýbrž sledovat její syntaktickou stavbu:

NOV,1988,eco *budeš ted' cellerarius. Znáš práci v opatství. Někoho postav <na své místo> v dílnách a postarej se o to, čeho je pro dnešek třeba v kuchyni a v refektáři*¹⁷

Můžeme se také setkat s větami, které lze dekodovat oběma těmito způsoby, například *Uved'te návštěvníky na svá místa*. Právě ten fakt, že konstrukci *na své místo, na svá místa* zpravidla čteme nikoli jako gramatickou, ale jako idiomatickou. Tak se stává, že jednoznačně interpretujeme nejen výpovědi, které jsou tvořeny ve shodě s pravidlem o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči, ale i výpovědi, které tomuto pravidlu odporují.¹⁸

Ne všechny věty však musí být vykládány idiomatickým způsobem. „S touto idiomatickou realizací zájmena *svůj* ve spojení *na svém místě* ostře kontrastují živá syntaktická tvoření, v nichž reflexivum *svůj* přivlastňuje skutečně podmětu výpovědi:

NOV, 1962, ditasax *Vybavila si před sebou a <na svém místě> Lízu Vágnerovou*.

NOV, 1995, pasaz *Nechci se chlubit, ale rád bych viděl někoho jiného <na svém místě>, jak by asi zvládal provoz podniku*.

PUB, 1992, Ind92030 *Mám sekundáře, kterého bych rád viděl <na svém místě>, až půjdu za pár let do důchodu. Nedokážu zařídit, aby mu zvedli plat*.

PUB, 1999, ln99258 LN *Vy sám vidíte nějakého vašeho nástupce? Já bych si dovedl <na svém místě> představit některé lidi*.

PUB, 1999, mf991218 *po Moskvě se šušvalo, že právě jeho by Boris Jelcin chtěl vidět <na svém místě>. Jeho popularita se však postupně vytrácela*

¹⁷ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrtného posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 212.

¹⁸ tamtéž s.213

PUB, 1996, mf960330 *Koho byste nejradyji viděl <na svém místě> ve Vsetíně?*
Doporučoval jsem Beránka z Litvínova nebo Caldru z Budějovic. “¹⁹

Čmejková shrnuje dva vzory pro reference na *svůj* na základě různých predikátových sloves ve větě. Zatímco v prvním případě je realizace vazby *na svém místě* evokována užitím hodnotícího predikátu *považovat někoho za něco, hodnotit, označit, opatřit nálepkou*, je druhá, opačná realizace téže vazby podmíněna užitím predikátů *vidět někoho, vybavit si někoho, představit si někoho na svém místě*.²⁰

Takže když mluvčí mluví nebo pronáší projev, může se snadno stát, že neúmyslně řekne něco, co může být adresátem špatně vyloženo.

„*Po atentátu na svého předchůdce se stal vrchním velitelem armády.*

Soudce ho odsoudil za vraždu svého komplice.

Soudce ho odsoudil za vraždu svých sousedů.

Soudce ho odsoudil za výtržnosti v místě svého bydliště.

Prokurátor propustil mladíka pro svůj nízký věk.

Prezident ho omilostnil za způsobení smrti svého otce.

Je otázka, může-li president Zimbabwe Mugabe nadále nechat žít farmáře na svých usedlostech. “²¹

V těchto případech je evidentní, že mluvčí větu špatně utvořil, protože si neuvědomil, že zájmeno *svůj* může být vztaženo daleko spíše než k předmětu větu k jejímu

¹⁹ ČMEJKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrtného tposesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 213-214.

²⁰ tamtéž s. 214

²¹ tamtéž s. 215-216

podmětu. Svou váhu má sémantické obsazení predikátů, agentivnost participantů i slovosled.²²

Naše jazykové návyky a idiomy významně ovlivňují způsob, jakým jazyku rozumíme. Pokud je *svůj* použit v ustáleném spojení, můžeme jej interpretovat idiomatickým nebo syntaktickým způsobem, který je ovlivněn kontextem, souvislostí, predikátem a tak dále.

²² ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého tposesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 216

3 Porušení výkladu reflexivizačního pravidla

V tradičním systému posesivních zájmen, jako *můj, tvůj, váš, její* atd., má každé zájmeno specifickou diskurzni funkci a scénář použití. V této kapitole se budu zabývat užitím každého z těchto posesivních zájmen za podmínek, které porušují pravidla reflexivizace. V následující praktické části se pokusíme analyzovat tento jev ve vztahu ke konkrétním zpravodajským textům.

Gramatické pravidlo o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči v češtině v zásadě sice platí, ale jeho závaznost je omezena. Gramatické pravidlo o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči je odvozeno hlavně z jednoduchých vět odpovídajících psaným textům, které mají formu monologů a jsou zaměřeny na prezentaci informací. Projevy, v nichž nad funkcí reprezentativní převládá funkce emotivní, expresivní, kontaktní, konativní, apelová, mohou vykazovat tendence silnější než gramatické pravidlo o reflexivizaci. Zatímco použití zájmena „*svůj*“ může odhalit postoj mluvčího, Čmejková rovněž upozorňuje, že zájmeno „*svůj*“ je sémanticky tak vyprázdněné, že pokud má mluvčí/písař potřebu vyjádřit nějaký specifický význam vážící se k osobě, o níž se hovoří, volí raději nezvratné přivlastňovací zájmeno, které nese alespoň nějakou sémantickou a pragmatickou informaci.²³

3.1 *Svůj a můj*

Ve spontánních mluvených projevech se setkáváme s vysokou frekvencí přivlastňovacího zájmena *můj* v pozicích, kde bychom podle pravidla o reflexivizaci při přivlastňování gramatickému podmětu očekávali zvratné zájmeno *svůj*. Gramatiky zaznamenávající tento jev většinou konstatují, že na reflexivizaci někdy mluvčí rezignuje z důvodů expresivních (často se uvádějí doklady *Mám rád moji maminku, Miluji moji vlast* apod.). Tento jev je ovšem v mluvené češtině rozsáhlejší, než bychom podle pravidla o reflexivizaci očekávali. Posesivum *můj* je příznačné pro

²³ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena *svůj*. *Naše řeč*, 86, s. 183-184.

kontexty, v nichž jde mluvčímu o vyjádření integrity své vlastní osobnosti a svého existenčního pole.²⁴

Určitá spojení má mluvčí zafixována: korpus ukazuje velkou frekvenci spojení *chceš se stát **mou ženou**, svolila být **mou ženou**, měla se stát **mou ženou**, tenkrát **mou ženou** ještě nebyla, abyste se stala **mou ženou**, ta bude **mou ženou**, když ještě byla **mou ženou** i poetických obměn *chcete být, co chtěla dřív **mou ženou** se stát, bude-li chtít **mou ženou** se stát* apod.²⁵ Není divu, že tato spojení pronikají i tam, kde by měl mluvčí reflexivizovat. Ve spontánním mluveném projevu má mluvčí omezenou možnost promýšlet, plánovat a do všech důsledku reflektovat gramatickou strukturu po sobě jdoucích výpovědí. Lineárnost a plynulost toku mluvené řeči se projevuje tím, že mluvčí si ne vždy uvědomuje přechod od výpovědí, jejichž podmínkem řeči je nějaký jiný subjekt než on sám (**Moje žena** přijela), k výpovědím, v nichž se ocitá v syntaktické pozici podmětu subjekt promluvy (**Mé ženy** si vážím). Tak se stává, že mluvčí užívá zájmeno *můj* tam, kde je stoprocentně na místě.²⁶*

Kromě toho se *můj* často vyskytuje v následujících kontextech:

a) Jedině možné je zájmeno *můj* ve výrocích o duši:

To Ti na mou duši přísahám.

To jsem na mou duši zapomněla.

b) Velmi časté je *můj* v kontextech, kde jde mluvčímu o přehlednutí dosavadního života:

S tím jsem se v mém dosavadním životě nesetkal.

Prožila jsem v té zemi určité období mého života.

²⁴ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátneho posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 187.

²⁵ ČMEJRKOVÁ, S. : Je zájmeno svůj vždy na svém místě? In: Štícha, F. (ed.), Možnosti a meze gramatiky ve světle Českého národního korpusu. s. 217

²⁶ tamtéž. s. 218

c) K integritě osobnostního pole patří rodina:

Napsala jsem knížku o mém pradědečkovi.

Mám obavu o mou rodinu. Moje děti si kazit nenechám.

d) Mluvčí přirozeně zahrnuje do svého existenčního pole své peníze:

Budu žít rodinu z mého platu.

Za mé prachy si koupím, co budu chtít.

e) Přivlastňovacím zájmem můj k sobě mluvčí vztahuje kamarády, kolegy, přátele, hosty:

Přinesla jsem Ti obrázek těch dvou mých prvních šéfů.

Po smrti mého předchůdce jsem převzal dirigování souboru.

f) Zájmem můj k sobě mluvčí vztahuje vlast:

K mé vlasti mám vztah nejlepší.

g) Jako součást osobnostního pole chápe mluvčí své fyzické výkony a materiální výtvoř:

Jsem zpátky v mé oblíbené kuchyni.

To všechno jsem prožil v mém rodném domku.

h) Často k sobě mluvčí vztahuje posedivem můj své výtvoř duchovní:

Portrét nechápu jako zpodobení konkrétního člověka, ale jako zobecnění mého interpretačního pohledu.

Stále častěji jsem však i já (Tomáš Hanák, 45) začal pociťovat nutkavou potřebu vychýlit parabolu mého autorského záběru směrem k fyzickým, somatickým aspektům.²⁷

Příklady takových výpovědí dávají představu o tom, v jakých kontextech mluvčí k reflexivizaci nesahá a užívá zájmeno můj, mající znak +Empatie a -Distance.²⁸ Jde o vyjádření integrity osobnosti a jejího existenčního pole.²⁹

„Preference zájmena můj na místě zájmena svůj má zřejmě několikerou motivaci:

a) jistým motivem je již zmíněná expresivita vyjádření, sémanticky vyprázdněné zájmeno svůj je pociťováno jako slabé a nicneříkající, neutrální a snad i stylově nižší,

b) jasným motivem je tlak kontextu: tam, kde se nepřivlastňuje subjektu, je zájmeno můj jediné možné a mluvčí/pisatel si neuvědomuje, že při přepnutí na jiný podmět měl přepnout i posesivum,

c) motivem může být i obava z chybného užití zájmena svůj: užitím zájmena můj se nedopustí mluvčí nebo pisatel tak směšné chyby jako nenáležitým užitím reflexiva, např. ve výpovědi

Důležitou základnou pro moji diplomovou práci byla odborná literatura a odborné práce svých kolegů.“³⁰

²⁷ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrtného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 187-188.

²⁸ Yokoyama 1980: 197n, viz k tomu též čmejrková 1998:75-77

²⁹ ČMEJRKOVÁ, S. : Je zájmeno svůj vždy na svém místě? In: Štícha, F. (ed.), Možnosti a meze gramatiky ve světle Českého národního korpusu. s. 218

³⁰ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrtného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 189.

Ukazuje se, že reflexivizační postupy nejsou ve verbální kompetenci českého mluvčího plně automatizovány.³¹ Lidé vědomě používají *můj*, aby jejich vyjádření bylo subjektivnější, emocionálnější a zdůrazňovalo.

3.2 *Svůj a náš*

„Zájmeno *náš* vyjadřuje kolektivnost celku, za nějž mluvčí hovoří.“ Mluvčí tak používá *náš*, aby se spojil s kolektivem, který reprezentuje, a zdůrazňuje tak pospolitost kolektivu a pocit sounáležitosti.³²

„Některé příklady jsou v bohemistice známé a komentované, další se objevují: naši reprezentanti, naši spoluobčané, náš autor, náš hrdina, náš čtenář, náš host, náš poutník, naši klienti, naši hosté, čtenáři aj., užívané při přivlastňování 1. osobě plurálu. Jak ukazují četné korpusové údaje z 90. let, konstrukce typu *Doporučujeme, nabízíme, radíme našim divákům, hostům, čtenářům, klientům ...* jsou mnohonásobně častější než konstrukce typu *Doporučujeme, nabízíme, radíme svým divákům, hostům, čtenářům, klientům ...*“³³

Jak bylo uvedeno výše, protože *náš* je schopno vyjádřit pocit kolektivnosti. Proto se zájmenu *náš* obvykle dává přednost před zájmenem *svůj* pro vyjádření pocitu kolektivní identity a odpovědnosti, když mluvčí zastupuje určitou skupinu nebo kolektiv v politickém, společenském nebo obchodním kontextu.

3.3 *Svůj a Váš*

Posuzujeme-li konkurenci zájmena *svůj* se zájmenem *Váš* v textech posledního desetiletí, pozorujeme skutečně, že zájmeno *svůj* je čím dál častěji nahrazováno posesivem osobním. Gramatické pravidlo o reflexivizaci je v textech orientovaných k

³¹ ČMEJRKOVÁ, S. : Je zájmeno *svůj* vždy na svém místě? In: Štícha, F. (ed.), Možnosti a meze gramatiky ve světle Českého národního korpusu. s. 219

³² ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátneho posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 189.

³³ tamtéž. s. 189-190

osobě čtenáře, posluchače, diváka, klienta, spotřebitele překryto zřeteli pragmatickými – snahou zdvořile oslovit adresáta, a to jak v rozhovorech s konkrétním adresátem, tak v apelech obrácených ke čtenáři či posluchači masovému.³⁴

Tento jev můžeme názorněji vidět v níže uvedených souvislostech:

3.31 Rozhovory

Chceme-li někoho zdvořile oslovit, nejen v mediálních rozhovorech, ale i v soukromém styku, patří k tomu často i náhrada reflexiva *svůj* zdvořilostním posesivem *Váš*:

Mohla byste mi laskavě opakovat Vaše ctěné jméno?

Co považujete za Vaši první významnou zakázku?

V tomto prostředí se mluvčí snaží vytvořit příjemnou a zdvořilou atmosféru komunikace pomocí *Váš*.³⁵

Tento jev můžeme názorněji vidět v níže uvedených souvislostech.

3.32 Pokyny pro skupiny

Se zdvořilostním užitím osobního posesivního zájmena *Váš* na místě zájmena *svůj* se setkáváme v nejrůznějších pokynech a instrukcích určených masovému čtenáři, posluchači, divákovi:

Zadejte Vaše číslo.

Odeberte Vaši kartu.

Závaznou přihlášku vyplňte a pošlete spolu s Vaším příspěvkem na uvedenou adresu.

Zřetel k adresátovi, snaha oslovit, zaujmout, ovlivnit jej, a to způsobem zdvořilým, vyvolávají k životu zdvořilostní komunikační strategie, které na reflexivizaci velmi často rezignují, nikoli ovšem vždy.

³⁴ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátneho posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 184.

³⁵ tamtéž. s. 184.

Někdy si svůj a Váš konkuruje v téže výpovědi:

V případě Vašeho zájmu potvrďte, prosím, obratem svoji účast.

Dialogický půdorys má také většina textů nabízejících nějaké služby a výhody a také v nich nahrazuje dnešní čeština často reflexivum *svůj* nereflexivním zájmenem *Váš*:

Také jste se rozhodli oživit barvu Vašeho obydlí?

*Můžete získat státní podporu k Vaším úsporám.*³⁶ (reference: ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 185.)

3.33 Reklama

V reklamách je často patrné použití *Váš* s cílem oslovení individualizovaného adresáta a vytvoření dojmu, že reklama je přímo zaměřena na něj či na ni. Tento stylistický prvek je často motivován touhou zaujmout a oslovit potenciálního zákazníka či zákaznici a přimět je k jednání.³⁷

Chcete dosáhnout Vašich životních cílů?

Pust'te se do Vašeho chytře vymyšleného plánu.

Nejste spokojeni s výnosy Vašich bankovních účtů?

Nejste spokojena s Vaší postavou?

Chcete zpracovat informace podle Vašich představ?

Víc pro Vaše oči udělat nemůžete.

Platíte hodně za Vaši lajnu?

Podrobnější informace získáte při Vaší návštěvě u nás.

Zařaďte nás do Vašich media plánů.

Vše co potřebujete pro opravu Vašeho obydlí.

Toto budete potřebovat k formulování Vašich komunikačních problémů.

³⁶ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 185.

³⁷ tamtéž. s. 185

Tady dostanete fundované odpovědi na Vaše dotazy. Informujte se u Vašeho lékaře.

„Všem těmto textům jsou společné určité rysy sémantické, pragmatické, stylistické: reklamní snaha zdvořile oslovit adresáta, probudit jeho zvědavost. Zdvořilost je samozřejmě posílena možností psát zájmeno *Váš* velkým písmenem, což u zájmena *svůj* není možné. Zatímco zájmeno *svůj* působí v těchto kontextech nepříznakově a univerzálně, *Váš* je individualizované.“³⁸

V některých českých výpovědích, které vznikají jako překlady z angličtiny, může být použití posesivních zájmen, jako je *Váš*, ovlivněno absencí reflexivního posesivního zájmena v anglickém originále. To je jeden z důvodů, proč se *Váš* tak často objevuje v reklamách. „Redundantní užití zájmen 2. osoby – přivlastňovacího *Váš* a osobního *Vy* – jež vyvolávají iluzi oslovení konkrétního adresáta (tzv. syntetické personalizace) je ovšem pro jazyk reklamy příznačné, patří k žánru.“ V reklamě je pravděpodobnější, že tento druh personalizovaného dojmu upoutá pozornost posluchače nebo spotřebitele a vyvolá u něj odezvu, čímž se dosáhne komerčního cíle.³⁹

3.4 *Svůj a tvůj*

Výraz *tvůj* je typicky rozšířenější v běžné mluvě a bývá neutrální, ale někdy se používá i s určitým sarkastickým nebo pohrdavým tónem, který odráží hodnotící postoj mluvčího. V textech vyzývavého nebo propagačního charakteru je však použití *tvůj* místo *svůj* poměrně vzácné a tento jev je pravděpodobně ovlivněn angličtinou:

Ucítíš vůni tvého prádla.

Prožij den s tvými disneyovskými hrdiny.⁴⁰

³⁸ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 186.

³⁹ ČMEJRKOVÁ, S. : Je zájmeno *svůj* vždy na svém místě? In: Štícha, F. (ed.), Možnosti a meze gramatiky ve světle Českého národního korpusu. s.221

⁴⁰ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 187.

3.5 Svůj - jeho, její, jejich

Mezi posesivními zájmeny třetí osoby jeho, její, jejich a reflexiva svůj existuje konkurence, podobná té, která existuje mezi posesivními zájmeny první a druhé osoby. Má však také specifické vlastnosti. Zájmeno třetí osoby funguje většinou jako anafora a je třeba nalézt v textu jeho antecedent. Volba reflexiva či rezignace na reflexivizaci v 3. osobě mívá proto větší dosah pro srozumitelnost a jednoznačnost výpovědi.⁴¹

Při používání zájmen 1. a 2. osoby je obvykle jasné, komu přísluší co, protože mluvčí a adresát jsou známi z kontextu. Zde jsou některé příklady:

Přece mi dovolíte podívat se na svůj obraz.

Mluvčí se obrací na adresáta s žádostí o povolení podívat se na jeho vlastní obraz.

Děkuji Vám za komentář k svému návrhu.

Mluvčí děkuje adresátovi za komentář k vlastnímu návrhu.

Nutíme Vás být doma u svých televizorů.

Mluvčí vyjadřuje nátlak na adresáta, aby zůstal doma u svých vlastních televizorů. Tento kontext umožňuje snadnější identifikaci toho, kdo má co.⁴²

„Poněkud jiná situace ovšem nastává v případě vyprávění nebo referování o třetích osobách, které nejsou přítomny v řečové situaci, adresát o nich není dostatečně informován apod.: výpověď ‚Slyšel ho zpívat svou oblíbenou píseň by byla pravděpodobně mnohem záhadnější.‘⁴³ V nich se nedá jednoznačně určit subjekt, který vyvolává reflexivizaci, protože si lze představit dva možné antecedenty anaforicky fungujícího reflexiva: jeden povrchový, ale méně pravděpodobný, druhý skrytý v hloubkové struktuře výpovědi, tvořené vlastně jednou predikací matricovou a

⁴¹ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 190.

⁴² tamtéž. s. 190.

⁴³ tamtéž. s. 190.

druhou (případně ještě další) predikací zapuštěnou, zanořenou, často slabě vyjádřenou. Někdy rozhodne kontext, např.:

*Máme na lince jednoho posluchače se svým dotazem.*⁴⁴

Zatímco použití zájmen *můj* nebo *Váš* místo reflexiva *svůj* je obvykle záležitostí stylistickou, expresivní nebo zdvořilostní, konkurence mezi *svůj* a posesivními zájmeny 3. osoby může mít distinktivní platnost a umožnit diferenciaci subjektů, jimž se přivlastňuje. I když použití zájmena *svůj* může být komplikované, i v těchto případech může být užitečné a smysluplné.⁴⁵

Pavel mi dal svou knihu a Pavel mi dal jeho knihu.

V tomto příkladu zatímco užití reflexivního zájmena *svůj* výpověď zjednodušuje, užití osobního přivlastňovacího zájmena *jeho, její, jejich* nechává okruh možných referentů širší. Uvádí se, že tady má čeština výhodu před angličtinou, jež by měla v obou případech *his*, před němčinou, jež by měla *sein*, a dalšími. Přesto čeština možnost reflexivizace někdy v 3. osobě nevyužívá.⁴⁶

Pokud jde o upuštění od používání reflexiva ve 3. osobě, odkázala Čmejková na zdůvodnění, a to zatímco v 1. a 2. osobě má osoba přivlastňovací zájmeno na místě reflexiva příznak + empatie a -distance, ve 3. osobě je to naopak: -distance způsobuje reflexivizaci a +distance způsobuje pronominalizaci. Kromě toho osobní přivlastňovací zájmena obvykle (ale ne vždy) naznačují určitý druh pejorativního postoje ze strany mluvčího:

*Nerozumí ničemu než těm jeho lejstrům.*⁴⁷

⁴⁴ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 190.

⁴⁵ tamtéž. s. 190.

⁴⁶ tamtéž. s. 191.

⁴⁷ tamtéž. s. 191.

Tato pronominalizace tedy přispívá k tomu, že 3. osoba posesiva klade důraz na sociokulturní nebo osobní odstup mluvčího:

Jisté je, že Amerika v té části, v níž ležela jeho (Neumannova) farnost, neměla již charakter misijních oblastí, o nichž čteme v dějinách španělských misí ze 17. století, kdy se misionáři stýkali v neprozkoumaných oblastech s Indiány žijícími jejich odvěkým životem lovců anebo nejprimitivnějšího zemědělství.⁴⁸

Ve výše uvedeném příkladu sice neshledáváme nějaký velký problém s touto praxí, kdy se text vzdává reflexivizace ve 3. osobě, ale v případě nejasného kontextu trpí nevýhodou ideografické nejednoznačnosti:

Až teprve ke konci jeho života mi sděloval ...

Premiér Prody se obává pádu jeho vlády.

Šel do kina s jeho ženou.

Je tady kvůli té svatbě. – Čí? – Její.⁴⁹

„Pochybnosti, jak identifikovat referenci zájmena jeho, její, jejich na místě reflexiva svůj, někdy skutečně mohou vzniknout, chybí-li jednoznačný kontext.“ Je tedy těžké určit skutečný záměr nebo význam, který se mluvčí snaží sdělit.⁵⁰

Reflexivizace není vždy bez problémů. Reflexiva *svůj* v 3. osobě může být významově nejednoznačné, pokud existuje více možných antecedentů, na které by se mohlo odkazovat. To může způsobit zmatek nebo nejasnost významu věty, protože není jasné, který subjekt je myšlen při použití *svůj*:

- a) Pokud ve větě existuje více povrchových subjektů, není vždy zřejmé, na který subjekt odkazuje reflexiva *svůj*:

⁴⁸ Petr Piřha, *Češi a jejich svatí*, Praha 1992, s. 170.

⁴⁹ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): *Osudy zvratného posesivního zájmena svůj*. *Naše řeč*, 86, s. 191.

⁵⁰ *tamtěž*. s. 191.

neváhala stejně jako Cecil za vlády své nevlastní sestry Marie zachránit si život komedií obrácení na katolictví.⁵¹

- b) Přestože je ve výpovědi přítomen jen jeden podmět, může na roli spouštěče reflexivizace aspirovat ještě nějaký subjekt hloubkový:

Saddam Husajn obviňuje Američany z potlačování oslav svých narozenin.⁵²

V tomto kontextu může vzniknout otázka, zda se jedná o oslavy narozenin Saddáma Husajna, které Američané údajně potlačují, nebo o oslavy narozenin Američanů, které Saddam Husajn tvrdí, že Američané potlačují. Použití posesivního zájmena *jeho/jejich* by v tomto případě odstranilo tuto nejednoznačnost.

- c) V případech, kdy je zanořený predikát vyjádřen slovesem nebo frází, která se nevztahuje k vlastnímu ději, může to vést k nejednoznačnosti výkladu věty. Například ve větě „*Redaktor ji zastihl při výběru knížek pro své děti.*“ V této větě je akce „*výběru knížek pro své děti*“ zanořena, což znamená, že není explicitně vyjádřena pomocí slovesa, ale je obsažena v termínu „*výběr*“. To může způsobit, že posluchači nepochopí, co se vlastně děje.⁵³

3.51 Falešné přesměrování

Podle Čmejkové je reflexivum vztaženo k podmětu explicitní predikace, podmínka reflexivizačního pravidla je splněna, ale ve výpovědi se nachází ještě náznak další predikace, jejíž podmět k sobě může reflexivum *svůj* přesměřovat. Falešné přesměrovává ní má při tom různou intenzitu: a to velmi velmi slabou.

Například ve výpovědi obsahující skrytou predikaci činnost je neslučitelná s něčím:

Vyvíjel činnost neslučitelnou se svým diplomatickým statutem.⁵⁴

⁵¹ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 192-193.

⁵² tamtéž. s. 192-193

⁵³ tamtéž. s. 192-193

⁵⁴ tamtéž. s. 193-194

Přestože přesměrování této chyby je slabé, musíme připustit, že interpretace reflexivního zájmena je komplikovaná, pokud věta obsahuje náznak dalšího predikátu.

3.52 Podmět děje vyvolávající reflexivizaci je vyjádřen dativem

Reflexivizaci může snadno vyvolávat subjekt vyjádřený dativem:

Haškovi nebylo přáno uskutečnit svůj záměr.

Zátopkové se podařilo opakovat svůj úspěch.

Je tisíce občanům, kterým je bráněno ve styku se svým dítětem.

Naším úkolem je pomoci podnikatelům obnovit své podniky.

*Naskytla se mi příležitost promluvit se svým starým přítelem.*⁵⁵

Jak je patrné z posledního dokladu, subjekt vyjádřený dativem může vyvolávat reflexivizaci, i když je ve větě povrchově přítomen podmět v 1. pádu: podmět příležitost je sémanticky poměrně nevýrazný a vliv takového podmětu ve větě je slabý ve srovnání s vlivem dativního subjektu lidského.⁵⁶

Existují také příklady, které lze interpretovat pouze na základě čtenářovy představivosti:

*Mezi jasné výpůjčky z jiných legend musíme počítat epizodu, v níž sluha doprovázející Zdislavu k nemocnému si stěžuje na krutý mráz a světice mu poradí stoupati do svých stop, které mu ohřejí zmrzlé nohy.*⁵⁷

V tomto příkladu podmět vyjádřený nominativem a podmět vyjádřený dativem jsou syntakticky stejně silné.⁵⁸

⁵⁵ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 196.

⁵⁶ tamtéž. s. 196

⁵⁷ Petr Piřha, Češi a jejich svatí, Praha 1992, s. 75.

⁵⁸ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 196

3.53 Reflexivizace ve větě bezpodmětě

Reflexivizace ve větě bezpodmětě je zajímavý jev, který ukazuje, že mluvčí často nepostřehne přechod od věty s podmětem k větě bezpodmětnému výrazu. Tedy přechod od jedné k druhé z hlediska větné struktury. Tento jev je zvláště patrný v neosobních konstrukcích, jako jsou „jde o“, „dojde k“ nebo „je třeba“. V těchto případech se často používá reflexivní zájmeno *svůj* bez zřetelného podmětu.

Následující příklady ilustrují tuto situaci:

Došlo k interakci částice se svou antičásticí.

Odborníci vylučují, že by mohlo dojít k vylití Dyje ze svých břehů.

Je třeba vrátit se ke své původní orientaci.

Vojenské piloty je stále častěji vidět pohromadě na pohřbech svých kolegů.⁵⁹

Další příklady tohoto jevu lze nalézt také ve větách s dativem podmětu, kde reflexivní zájmeno *svůj* slouží k označení agentu činnosti nebo události. Tento jev ukazuje na komplexnost používání reflexivních zájmen v češtině a na to, jak může mluvčí někdy nepřesně vyjádřit své myšlenky v důsledku nedostatku jasnosti ohledně agentu.⁶⁰

⁵⁹ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrtného posesivního zájmena *svůj*. Naše řeč, 86, s. 196.

⁶⁰ tamtéž. s. 196

Shrnutí

Reflexivní zájmeno *svůj* podléhá gramatickým pravidlům, ale zároveň nese různé sémantické a pragmatické významy. Analýza použití reflexivního zájmena *svůj* nesmí opomenout sociální kontext komunikace. Mezi komunikačními partnery existují rozdíly v postojích, moci a hodnocení situace, což může ovlivnit použití tohoto zájmena.

Tato kapitola se zabývá problémy spojenými s používáním reflexivního zájmena *svůj* v češtině, zejména ve větách, kde se tento zájmeno vztahuje k podmětu věty. Existuje tendence porušovat pravidlo reflexivizace, ať už zdánlivě nebo očividně. Zdánlivě se pravidlo porušuje, když reflexivní zájmeno *svůj* odkazuje na skrytý podmět věty, nikoli na podmět povrchový. Očividně tehdy, působí-li proti reflexivizačnímu pravidlu tendence protichůdné, nereflexivizační. Zájmena 3. osoby mají největší vliv na srozumitelnost věty. Při absenci kontextu může použití zájmena *svůj* snadno vést k dvojznačným výrazům.⁶¹

⁶¹ ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvrátého posesivního zájmena *svůj*. *Naše řeč*, 86, s. 198-199.

4 Analýza textu

Tato kapitola slouží jako praktická část mé bakalářské práce, ve které uvedu zpravodajské texty, v nichž je zajímavý fenomén užívání posesivního zájmena i reflexiva *svůj*. Pokusím se analyzovat fenomén a motivaci užití těchto zájmen ve vztahu k již zmíněným principům. Zde jsem shromážděné příklady rozdělil do tří kategorií.

a) Příklady, kde byla porušena reflexivizace

Nejen Babiš. Na sítích se snaží obrat důvěřivce i falešný prezident Pavel⁶²

„Poskytuji přístup ke své platformě pro své krajanů z mé vlasti. Pro spuštění systému je vyžadována minimální investice ve výši šest tisíc českých korun. Toto je minimální částka, od které systém začne provádět ziskové obchody na akciových a kryptoměnových trzích.“

Text pochází z podvodného videa na internetu, jehož tvůrci použili AI k simulaci prezidentovy postavy a hlasu pro internetový podvod. Falešní prezidenti používají *můj* místo reflexiva *svůj*, když vyjadřují „vlast“. To je v rozporu s pravidly o reflexivizaci. *Svůj* hraje v této větě funkci +Empatie a -Distance. Je zřejmé, že autor se snaží posluchače podvést tím, že ho přitáhne blíže a vyvolá v něm emocionální rezonanci.

Ve srovnání s výrazem *svůj* lidé v běžném životě častěji používají výraz *můj* pro vyjádření „vlast“, takže výše uvedená věta je přirozenějším a životu bližším výrazem, což zvyšuje její věrohodnost a snižuje obranyschopnost posluchače, čímž se zvyšuje její působivost.

⁶² Miloslav Fišer, Lenka Zoulová. (26. 3. 2024). Nejen Babiš. Na sítích se snaží obrat důvěřivce i falešný prezident Pavel. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Zajímavé je, že autor neprovádí stejnou substituci na místě prvních dvou zájmen. Je zřejmé, že se jedná o dodržování pravidel reflexivace. Důvodem může být to, že autoři sdílejí společnou vlast se svými posluchači, kteří se o ně zajímají mnohem méně než o svou vlast. Příliš mnoho alternativ k reflexivizaci může naopak omezit přirozený tok věty. Zisk vlivu, který přináší, je menší než riziko rozpoznání skutečných záměrů autora, nebo možná chtěl jen emotivně působit tím užitím „má vlast“, a proto se možná autor rozhodl dodržet pravidlo reflexivity v prvních dvou zájmených pozicích.

Podobně, i když užití zájmena *náš* v pozici posledního zájmena pro zdůraznění kolektivnosti a sounáležitosti může sloužit podobnému účelu a dosáhnout autorova cíle, v běžné mluvené komunikaci je častějším a přirozenějším výrazem „moje vlast“.

Z hlediska podvodu je autorovo vyjádření úspěšným příběhem.

Jak najít práci, která vám skutečně zlepší život⁶³

Přizpůsobte životopisy každé pracovní příležitosti a zdůrazněte, jak vaše zkušenosti odpovídají požadavkům dané pozice a organizační kultuře. Toto je vaše šance napsat působivý příběh o své kariéře a dát jasně vědět, proč právě vy jste pro zvolenou pozici ideální.

Své v tomto textu neodkazuje na podmět a ve větě ani nenajdeme jeho referent. To samozřejmě není v souladu s reflexivizačním pravidlo. Pokud si větu přečteme z gramatického hlediska, nefunguje. Autor zde používá *svůj* jako ustálenou vazbu (nebo idiomatickou vazbu). Ačkoli je *svůj* sémanticky prázdný, v idiomatické struktuře získává ustálený význam. Čtenář může toto tvrzení chápat dvěma způsoby. První je, že po přečtení předchozího článku můžeme říci, že autor se se čtenáři dělí o tipy pro hledání práce. Druhým způsobem je čtení v idiomatických termínech. Idiomatické výrazy nejenže přibližují text každodennímu životu, ale také zvyšují přitažlivost a

⁶³ Nikola Dýcková. (9. 4. 2024). Jak najít práci, která vám skutečně zlepší život. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

eleganci věty. Jak bylo uvedeno výše, záměrem autora je podělit se se čtenáři o tipy pro hledání práce, takže nevidím problém v používání idiomatických frází.

Anetě ochabují svaly, přesto se nevzdává. Našla se v šití čelenek a pomoci druhým⁶⁴

„Jestli jsem měla v něčem v životě štěstí, tak na mého muže. Je to anděl a maká pro mě každý den do úmoru. Je to pro něj hodně těžké, ale moc dobře se o mě stará,“ zmiňuje téměř se slzami v očích.

Dáma používá *mého* ve vztahu ke svému manželovi a upouští od použití reflexivního posesivního zájmena *svůj*. To je velmi časté v mluveném jazyce a při popisu členů rodiny. Na rozdíl od výše uvedené třetí osoby má použití přivlastňovacího zájmena místo reflexiva v pozici první a druhé osoby účinky +Empatie a -Distance. Paní zdůrazňuje svůj vztah s manželem a vyjadřuje mu vděčnost tímto výrokem. Přestože se jedná o porušení relexivizačního pravidla, čtenář si větu nevykládá špatně a sémantika věty zůstává jasná. Protože v aktu přivlastňování v první a druhé osobě můžeme snadno vidět atribuci podle kontextu. Podle mého názoru je taková formulace přijatelná, protože mluvčí jasně vyjadřuje svůj názor a vyjadřuje své emoce. Tento výraz je živější a bližší životu.

Jak se starat o své šperky a co jim škodí

Tato věta je bezpodmětná a na základě syntaxe nemůžeme najít referent *své*. To je porušení relexivizačního pravidla. Český čtenář si možná neuvědomí zvláštnost této věty, protože své šperky je ustálená vazba a takové výrazy jsou v životě tak běžné, že si je lidé už dávno zvykli používat a nechtějí místo nich snadno používat jiná přivlastňovací zájmena. Zahraniční čtenáři, kteří neznají český jazyk, však mohou být zmateni tím, že aktivně hledají referent „své“.

⁶⁴ Michaela Bartošová. (19. 4. 2024). Anetě ochabují svaly, přesto se nevzdává. Našla se v šití čelenek a pomoci druhým. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

U hazardu se Praha vzepřela také ministerstvu vnitra, chce rozhodnutí Ústavního soudu⁶⁵

Radní v pondělí odmítli vyhlášku změnit, podle Zábranského je postavena na principu subsidiarity, tedy podle přání jednotlivých radnic. Z verdiktu Nejvyššího správního soudu v obdobném případě Brna totiž plyne, že v celém městě nemusejí pro hazard platit tatáž pravidla. Soud v rozsudku uvedl, že kritéria regulace, která platí v jedné části Brna, nemusejí „být zcela stejně a bezvýjimečně uplatňována i v jiné městské části Brna“. Praha tvrdí, že by mělo jít i o její případ.

V závěru této pasáže Praha reaguje na brněnskou revizi hazardního průmyslu. V této větě autor nahrazuje reflexiva *svůj* posesivním zájmenem *její*. Autor se rozhodl použít *její*, pravděpodobně z obavy o identitu, ve snaze co nejvíce formalizovat výraz a omezit přenos osobních pocitů. Taková pronominalizace je příznivá pro +Distance. To však může být i nejednoznačné. Referenci *její* můžeme chápat jako Praha, což je zřejmé, ale můžeme si také myslet, že *její* odkazuje na radnici nebo jinou instituci, takže to může vést k sémantické dvojznačnosti.

Elektrina od 2 832 s DPH⁶⁶

Ceny energií meziročně klesly o 40%. Zkontrolujte s námi Vaši cenu.

Toto je věta z reklamního inzerátu, ve které autor nahrazuje reflexivní zájmeno *svůj* přivlastňovacím zájmenem *Váš*. Jedná se o porušení praxe relexivizačního pravidla. Autor v této větě využívá postup syntetické personalizace. Cílem reklamy je zprostředkovat informaci o produktu velké skupině lidí, která při příliš velkém počtu adresátů může pociťovat nedostatek interakce nebo osobního vztahu k obsahu reklamy, ale díky této jazykové technice může mít každý člověk z publika pocit, že je s ním jednáno jako se samostatným jedincem. Autor se chce tímto výrazem přiblížit

⁶⁵ Petr Janiš. (17. 4. 2024). U hazardu se Praha vzepřela také ministerstvu vnitra, chce rozhodnutí Ústavního soudu. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁶⁶ Reklama. Elektrina od 2 832 s DPH. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

čtenářům a upoutat jejich pozornost, aby dosáhl svého obchodního cíle. Velké první písmeno *Váš* zároveň vzbudí ve čtenářích pocit respektu.

Rakušan: Eurokomisař je výměna s ODS za post premiéra a ministra financí⁶⁷

*Vůbec ne. Měli jsme velmi přátelskou večeři mezi čtyřma očima, která byla v příjemné atmosféře. Bavili jsme se o tom, jak to udělat, abychom neodevzdali **naši zemi** populistům. Já jsem mu vysvětloval svůj pohled. Ale musím se vymezit proti vaší otázce. Jen jsem řekl, že vláda si musí přiznat, že se jí ne všechno povedlo, že nevysvětluje vše dobře a že musí vyrazit za lidmi. Na rozdíl od některých koaličních partnerů jsem se nedopustil kritiky vůči žádnému ministrovi nebo premiérovi. Naše strategie od začátku byla přiznat chyby, poučit se z nich a mluvit s lidmi a hájit kroky, které se vládě povedly.*

Zde je citát Víta Rakušana z jednoho rozhovoru. Vidíme, že když mluví o zemi, používá posesivní zájmeno *naš* místo reflexivního zájmena *svůj*. To se odchyluje od relexivizačního pravidla. Řečník se chce ztotožnit s posluchači a emocionálně s nimi souznít. *Naš* zdůrazňuje, že řečník hovoří z pozice skupiny, která zahrnuje jak jeho politickou stranu, tak všechny obyvatele země. Tento způsob prezentace dokáže lépe upoutat pozornost publika, vyvolat v posluchačích emoce a také umožnit posluchačům pocit interakce. V politickém prostředí může řečník záměrně volit výrazy a fráze, které mají ohlas u širšího publika, aby maximalizoval dopad svého sdělení. Tímto způsobem bude schopen získat širší vliv a podporu různorodé skupiny lidí, což je důležité zejména v politickém prostředí, kde je důležité získat podporu různých sociálních skupin a názorových proudů. To může být důvod, proč Vít Rakušan v rozhovorech používá posesivní zájmeno *naš* místo zvrátého zájmena *svůj*.

⁶⁷ Oldřich Danda. (18. 4. 2024). Rakušan: Eurokomisař je výměna s ODS za post premiéra a ministra financí. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

„Co udělal ten váš Fiala?“ Jak volí Slováci žijící v Česku⁶⁸

*O pár desítek kilometrů dál, v obci Horné Srnie poblíž Vlárského průsmyku, byla trochu jiná situace. „Zatím nevidujeme mnoho voličů mimo **naše okrsky**. Je pravda, že před volbami lidé volali a ptali se, jak budou moci odvolit, ale zatím tu žádný zvláštní zájem není,“ řekla členka zdejší volební komise.*

Podobně jako ve výše uvedeném případě použili členové volební komise posesivní zájmeno *náš* místo reflexivního zájmena *svůj*. To je samozřejmě také odchylka od reflexivizačního pravidla. Řečník se chce spojit s širší populací a snaží se vyjádřit společné zájmy a pocit sounáležitosti. Použití slova "náš" zdůrazňuje kolektivnost a dává obyvatelům pocit, že jsou součástí kolektivu, ale také zdůrazňuje společný postoj a cíle volební komise a voličů a vyjadřuje identitu s voliči. Tento typ vyjádření dokáže lépe ovlivnit náladu obyvatel a mobilizovat je tak k volbám.

Zjistěte si pomocí rychlého testu hladinu vápníku ve svém těle!⁶⁹

Tento citát je z reklamy. Autor zde nepoužívá posesivní zájmeno *Váš* namísto reflexivního posesivního zájmena *svůj*. Je plně v souladu s reflexivizačním pravidlem. V této větě hraje reflexivní zájmeno *svůj* roli +Empatie a -Distance. Takové vyjádření vyjadřuje zájem a blízkost mluvčího k osobnímu zdraví čtenáře. Tento přístup podněcuje čtenářovy emoce a dává mu pocit péči a podporu ze strany mluvčího, což následně posiluje jeho souhlas a ochotu jednat podle návrhu. Kromě toho skutečnost, že věta je imperativem a je v ní použit vykřičník, ještě umocňuje vyjádření emocí, ale existuje riziko, že se někteří čtenáři budou cítit uraženi.

Dokonalý dárek?⁷⁰

⁶⁸ Petr Kozelka. (6. 4. 2024). „Co udělal ten váš Fiala?“ Jak volí Slováci žijící v Česku. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁶⁹ Reklama.Zjistěte si pomocí rychlého testu hladinu vápníku ve svém těle! Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁷⁰ Reklama.Dokonalý dárek? Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Nechte se inspirovat našimi tipy a najděte ten nejlepší dárek pro vaše blízké.

Stejně jako ve většině inzerátů nahrazuje autor reflexivní zájmeno *svůj* posesivním zájmenem *váš* ve druhé osobě. V této větě je *váš* individualizované. Autor se zde snaží navázat úzké spojení se čtenářem. Díky tomuto způsobu vyjádření je sdělení pro čtenáře osobnější a důvěrnější, protože je určeno milované osobě nebo někomu blízkému. Tato jazyková personalizace zvyšuje čtenářův pocit interakce a empatie s textem.

PŘEDCHÁZEJTE NEGATIVNÍM DOPADŮM POKLESU TESTOSTERONU VE VAŠEM TĚLE!⁷¹

V tomto přídatném jménu autor používá posesivní *váš* místo reflexivního posesivního zájmena *svůj*, čímž se od reflexivizačního pravidla. V případě +Empatie a -Distance čtenář cítí silný zájem inzerenta o vlastní tělo. Kromě toho může pisatel použít všechna velká písmena, aby zdůraznil důležitost věty nebo vyzdvihl klíčové informace ve větě. Tento styl psaní přitahuje pozornost čtenáře a činí inzerát přesvědčivějším, vizuálně přitažlivějším a působivějším. Podle mého názoru reklama, ačkoli je vizuálně výrazná, poskytuje čtenáři příliš málo informací a naznačuje pojmy, které se v životě vyskytují jen zřídka. Čtenář tak může být na rozpacích, co se reklama vlastně snaží propagovat.

b) Příklady, kde nebyla porušena reflexivizace

Radkin Honzák: Svět se kvůli vám měnit nebude. Změnit můžete jen sami sebe⁷²

Pro obětavé zástupce pomáhajících profesí či pomáhajících do roztrhání těla mám následující upozornění. Nový zákon, který pokládám za vysoký mravní kodex, říká:

Milovati bližního svého jako sebe sama. Ne víc, ne místo sebe sama! Je dobré udělat

⁷¹Reklama. PŘEDCHÁZEJTE NEGATIVNÍM DOPADŮM POKLESU TESTOSTERONU VE VAŠEM TĚLE! Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁷² Klára Kotábová. (9. 4. 2024). Radkin Honzák: Svět se kvůli vám měnit nebude. Změnit můžete jen sami sebe. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

si inventuru na papír. Dokud to jen běhá v hlavě, je to neuchopitelné. Na papíře vidím mezi závažnými úkoly mnoho malicherných. A když jsou všechny závažné, dám jim pořadí, co budu řešit jako první, co jako druhé atd.

Když autor dává čtenáři radu, používá biblickou větu. V této větě jak idiomatická konstrukce, tak dodržování relexivizačního pravidla. Nečetli bychom to jen jako dobré zacházení s bližními, ale jako laskavé zacházení s druhými. Svůj získává v této frázi rozšířený význam. Přestože se jedná o rozkazovací větu a zdvořilý jazyk není použit, čtenář se necítí dotčen, protože se jedná o idiom, který se v každodenním životě vyskytuje tak často, že se takové použití stalo zvykem. V těchto vysoce idiomatických větách nebo frázích se svůj téměř nikdy nenahrazuje.

Prezident Pavel se objevil na desetimilionové bankovce⁷³

Přední stranu cenného papíru zdobí portrét Pavla, zadní je poseta křestními jmény všech obyvatel země a citátem, který začíná slovy: „Deset milionů vzácných lidí a každý z nich má svou hodnotu.“

Slova na papíře používají reflexivní posesivní zájmeno *svou* k referenci i podmětu „každý z nich“. To je plně kompatibilní s relexivizačním pravidlem. *Svou* roli v této větě hraje -Distance. K prvnímu výročí inaugurace prezidenta Pavla vytiskla Státní tiskárna cenin v Praze 10 000 kusů bankovek v nominální hodnotě 10 milionů dolarů, z nichž je převzat výše uvedený citát. Tato věta zkracuje vzdálenost mezi vzkazem a příjemcem, vyjadřuje uznání hodnoty a důstojnosti každého člověka a dává každému člověku pocit, že je se vzkazem spojen. Bylo to stručné vyjádření, které mělo úspěch jak při propagaci bankovky, tak při vytváření příznivého obrazu prezidenta.

Babiš a jeho mír. Kampaň proti vládě a armádě rozjel naplno⁷⁴

⁷³ Michaela Bartošová. (13. 3. 2024). Prezident Pavel se objevil na desetimilionové bankovce. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁷⁴ Jan Menšík. (17. 4. 2024). Babiš a jeho mír. Kampaň proti vládě a armádě rozjel naplno. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Babiš se **ve svém příspěvku** také rozčiloval nad článkem v Lidových novinách o tom, že armáda má připravovat registr potenciálních branců. Podle Babiše náčelník generálního štábu Karel Řehka nedělá **svou práci**.

Autorovo použití reflexivního zájmena *svůj* v této pasáži je správné a odpovídá relexivizačnímu pravidlu. Ale poslední věta může být nejednoznačná. V této větě jsou současně přítomny dva povrchové subjekty, Babiš a Karel Řehka. Z tvaru zájmena nemusíme být schopni odvodit, který subjekt je antecedentem. Pokud se na tuto větu podíváme izolovaně, můžeme ji z gramatického hlediska interpretovat dvěma způsoby. První je, že Karel Řehka nedělal pořádně svou práci, druhá je, že Karel Řehka nedělal pořádně Babišovu práci. Dvojznačnost můžeme odstranit přečtením předchozího textu a je jasné, že je to Babiš, kdo se zlobí na Karla Řehku, že nedělá svou práci pořádně. Budeme-li to interpretovat idiomovými termíny, nejednoznačnost bude také eliminována. Reflexivní posesivní zájmeno *svůj* získává ustálený význam v ustálené vazbě „*nedělat svou práci*“, tj. pro označení, že někdo nesplnil svou povinnost nebo nedokončil svou práci. Protože Karel Řehka nebyl zodpovědný za dokončení práce jiných, byla nejasnost vyřešena.

Fazole z Teska obsahovaly čtyřnásobné množství herbicidu⁷⁵

Inspektoři řetězci Tesco nařídili, aby produkt této šarže stáhl ze všech svých prodejen, přičemž celkem se má jednat o 1344 balení.

Autor v této větě používá zvrtné přivlastňovací zájmeno *svůj*, a řídí se reflexivizačním pravidlem. Na první pohled bychom si mysleli, že na tom není nic špatného, ale ve skutečnosti má věta potenciál vytvářet dvojznačnost.

⁷⁵ Adam Kahánek. (17. 4. 2024).Fazole z Teska obsahovaly čtyřnásobné množství herbicidu. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Ze syntaktického hlediska je v první hlavní větě „inspektoři“ podmětem a „řetězci Tesco“ neshodným atributem. Podle relexivizačního pravidla by však bylo nelogické chápat referent „svých“ v následující větě jako „inspektoři“. Protože inspektor s největší pravděpodobností není vlastníkem řetězce Tesco. V tomto případě tedy podmět děje vyvolávající reflexivizaci je vyjádřen dativem, tj. „Tesco“. Takže tato věta porušuje relexivizační pravidlo.

Navíc vzhledem k tomu, že Tesco je název velkého britského supermarketu, jedná se o cizí slovo, takže je možné, že se jeho tvar při používání nemění. To otevírá další možnosti interpretace „Inspektoři řetězci Tesco nařídili“. V této větě může být potenciální nejasnost spočívat v frázi „řetězci Tesco“. Tato fráze může být chápána jako „inspektoři Tesco“, tedy inspektoři, kteří pracují pro společnost Tesco, nebo jako „inspektoři pro Tesco“, tedy inspektoři, kteří provádějí inspekce ve společnosti Tesco. To závisí na kontextu a může vést k nedorozumění, pokud není dostatečně objasněno. Zároveň máme v pozdějším textu více způsobů čtení referentu reflexivního posesivního zájmena *svůj*.

Seniorka uvěřila falešnému chirurgovi z mise v Jemenu, ten ji připravil o peníze⁷⁶

*„Sděлил jí, že je chirurg, který působí na misi v Jemenu, a potřeboval by od ní, aby přijala balíček s penězi na **svoji adresu**, a přitom ale, aby uhradila náklady na přepravu ve výši 3000 euro. Žena se nakonec nechala přesvědčit a souhlasila,“ popsala mluvčí Miluše Zajícová.*

Použití reflexivního posesivního zájmena *svůj* v této pasáži je v souladu s reflexivizačním pravidlem, ale může být dvojznačné. V této promluvě se objevují dva povrchové podměty, a to muž, který podvádí, a žena, která je podvedena. Čtenář nemusí být z tvaru zájmena *svůj* odvoditelné, který ze podmětů je antecedentem.

⁷⁶ Petr Marek. (20. 4. 2024). Seniorka uvěřila falešnému chirurgovi z mise v Jemenu, ten ji připravil o peníze. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Můžeme to číst tak, že si žena vyzvedne balík peněz na své vlastní adrese, nebo tak, že si žena vyzvedne balík peněz na mužově adrese, a obě čtení dávají logický smysl. Tuto nejednoznačnost lze odstranit použitím posesivního zájmena *jeho/její* namísto reflexivního zájmena *svůj*.

Před 80 lety ze zajateckého tábora utekly desítky letců, do Británie se dostali jen tři⁷⁷

Dopaden byl 26. března: „Ne snad kvůli své neopatrnosti, ale kapitán Johnny Marshall, se kterým utíkal, se vydával za Francouze a bohužel perlustrující německý policista uměl lépe francouzsky než Marshall,“ vysvětlil Rajlich.

Zde je citace z rozhovoru pro novinky. Zpětné posesivní zájmeno *svůj* je použito hned na začátku úryvku, ale nemá jasný referent. Takže to není v souladu s pravidly reflexivní gramatiky. V této větě jsou dvě možnosti referentu *svůj*, jednou z nich je uprchlík a druhou je sama mluvčí. To vytváří nejednoznačnost vyjádření. Rajlich si toho zřejmě nevšiml, když mluvil. Toto použití je tedy způsobeno neopatrností mluvčího. Pokud by Rajlichova identita byla identitou policisty, mohlo by být toto prohlášení rovněž nesprávně interpretováno jako omluva jeho neúspěchu při dopadení uprchlíků. Autoři článku tuto nejasnost napravili tím, že do předchozího textu doplnili podmínku „*dopaden byl 26. března*“. Za předpokladu, že by to čtenáři slyšeli, myslím, že by vzniklo méně nedorozumění. Protože kromě toho, co řekl, mohou čtenáři získat další informace také z jeho výrazu, tónu a řeči těla. Ale převedení toho, co řekl, do textu a vložení do textu zpráv, může vést k nedorozuměním. Autoři zpráv tento problém vyřešili velmi dobře.

c) Možná nejnejednoznačnější kategorie

Obří nárůst výkonu. Umělou inteligenci podpoří nové čipy⁷⁸

⁷⁷ Alex Švamberg. (23. 3. 2024). Před 80 lety ze zajateckého tábora utekly desítky letců, do Británie se dostali jen tři. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁷⁸ Ondřej Husák. (19. 3. 2024). Obří nárůst výkonu. Umělou inteligenci podpoří nové čipy. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Nvidia plánuje uvedení nových grafických procesorů na trh do konce tohoto roku. Nvidia se stává stále významnějším hráčem na trhu s technologiemi pro umělou inteligenci, což se odráží i na rychlém růstu její tržní hodnoty.

Na první pohled je případ, že autor v této větě použil posesivní zájmeno její místo reflexivního posesivního zájmena *svůj*, se odchýlil od reflexivizačního pravidla. V této větě je implicitně přítomen podmět, avšak není explicitně vyjádřen, proto zde musí být *její*, *svůj* by bylo nesrozumitelné.

Za předpokladu, že se jedná o použitelný *svůj* kontext, jeho použití, i když je gramatické, stále představuje potenciální problémy. *Svůj* bude hrát roli -Distance. Tato upravená věta může působit jako reklama, protože naznačuje, že společnost Nvidia se aktivněji podílela na růstu své vlastní tržní hodnoty, což může vyvolat dojem, že se autor chová propagandisticky nebo se vyvyšuje.

Politolog: Nespokojené voliče nová strana nespasí. Láska uloví leda hlasy Pirátů⁷⁹

Sám senátor přitom přiznává, že jeho hnutí stejně jako Piráti, se kterými v Senátu sdílí klub, stojí na liberální politice. „Rozdílů upřímně není moc,“ poznamenal. „Hlavním důvodem, proč jsme se do toho rozhodli jít, je, že všechny demokratické strany, které jsou ve vládě, trpí tím, že jsou ve vládě. A není tu žádná síť, která by jejich voliče, kteří jsou zklamaní z toho, co vláda předvádí, zachytila,“ dodal.

Tato pasáž je také příkladem pasáže, která může být snadno chybně interpretována jako porušení reflexivizačního pravidla. Mluvčí zde však používá slovo *jeho* gramaticky správně, protože *jeho hnutí* je podmět. Zde reflexivizace neplatí.

⁷⁹ Karolina Brodníčková. (15. 4. 2024). Politolog: Nespokojené voliče nová strana nespasí. Láska uloví leda hlasy Pirátů. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Babiš po volbách sliboval, že bude konstruktivní opozicí. Teď nechce vládě ani poradit⁸⁰

„Můžete se spolehnout, že budeme, jak jsem to slíbil, konstruktivní opozice. Nám záleží na tom, aby **naše země prosperovala, naši lidé se měli dobře a já myslím, že to je společný cíl,**“ prohlásil na začátku roku 2022 Babiš během dlouhé sněmovní schůze k vyslovení důvěry současné vládě.

Tento příklad můžeme snadno zobecnit na jev konkurence mezi posesivním zájmenem *náš* a reflexivním posesivním zájmenem *svůj*. Ale ve skutečnosti zde není žádná konkurence. Protože jak *naše země*, tak *naši lidé* jsou v této pasáži řeči přítomni jako podmínky. Reflexivizační pravidlo zde tedy neplatí.

Drbny v akci aneb Co ženy pohání k pomlouvání druhých⁸¹

Účastnice si měly následně představit samy sebe ve skupině lidí, ve které byl i **jejich „vysněný“ muž** a uvedená žena na obrázku, která se chce s mužem sblížit. Také měly ohodnotit sdílení této informace v rámci sociálního kontextu jiným lidem.

V případě tohoto úryvku bychom jej mohli redukovat na soutěž mezi posesivním zájmenem *jejich* a reflexivním posesivním zájmenem *svůj*. Ale to je stále špatně. Vzhledem k tomu, že *jejich muž* je ve větě v tomto úryvku členem podmínky, reflexivizační pravidlo se zde neuplatňuje.

Tenisový loket dokáže potrápít nejen sportovce, ale i zahrádkáře či kancelářské myši⁸²

⁸⁰ Jan Menšík. (19. 4. 2024). Babiš po volbách sliboval, že bude konstruktivní opozicí. Teď nechce vládě ani poradit. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁸¹ Bohumila Kunertová. (17. 3. 2024). Drbny v akci aneb Co ženy pohání k pomlouvání druhých. Teď nechce vládě ani poradit. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

⁸² Klára Kotábová. (11. 3. 2024). Tenisový loket dokáže potrápít nejen sportovce, ale i zahrádkáře či kancelářské myši. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

*Bohužel, jakmile jednou onemocníte tímto problémem, i po залéčení může docházet k návratu potíží. Je tedy zapotřebí problém nepodceňovat, **hlídat si své tělo** a přistupovat k péči o něj zodpovědně. Pokud vám tedy fyzioterapeut doporučí nějaké preventivní cviky, je důležité je pravidelně cvičit, jinak se může stát, že se bolesti nikdy zcela nezbavíte.*

Podobně jako v předchozím případě ani v tomto úryvku není možná konkurence, protože *nepodceňovat, hlídat, přistupovat* jsou složky subjektu ve větě, takže reflexivizační pravidlo se zde neuplatní. Jak již bylo zmíněno, svůj sám o sobě je sice sémanticky prázdný, ale v idiomatických frázích nabývá ustáleného významu. Svůj je velmi častý po predikátech označujících vlastnictví, získávání a uchovávání materiálních a duchovních statků nebo zbavení se těchto statků. <Hlídat si své tělo> vyjadřuje vlastnictví fyzického zdraví a takové idiomatické výrazy jsou stručnější a srozumitelnější.

Otřesná šikana ve škole v Blovicích: Strkání tužek do zadku, kálení do koše⁸³

Uvedla, že její tehdy dvanáctiletá dcera byla také obětí šikany. „Co jí spolužáci říkali, se nedá publikovat. Ale byl tam velký psychický nátlak. Došlo to tak daleko, že se bála chodit i po chodbě, protože ji odchyťovali, vydírali ji. Nakonec se u ní projevíly panické ataky a skončila na antidepresivech,“ popsala matka.

Pro tento úryvek by opět neexistovala konkurence mezi posesivním zájmemem *její* a reflexivním posesivním zájmemem *svůj*. Může nás zmást *Uvedla a popsala matka*, ale ve skutečnosti je v této větě *její dcera* podmětem věty, takže reflexivizační pravidlo se zde neuplatní.

⁸³ Klára Mrázová. (21. 3. 2024). Otřesná šikana ve škole v Blovicích: Strkání tužek do zadku, kálení do koše. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Lákadla moderních notebooků⁸⁴

MagicBook 16 Pro přitom bude stačit i na moderní hry při vyšších detailech, v jeho útrebách se totiž budou ukrývat grafické karty z rodiny GeForce RTX 40 od společnosti Nvidia.

V tomto případě bychom mohli mylně zobecnit na konkurenci posesivního zájmena *jeho* a reflexivního posesivního zájmena *svůj*. *Jeho* odkazuje na MagicBook v předchozí větě. V té druhé větě je podmět *grafické karty*, zájmeno se nevztahuje k tomuto podmětu. Tento podmět není *posesor*. Takže reflexivizační pravidlo zde není použitelné.

⁸⁴ Miloslav Fišer, Lenka Zoulová, Ondřej Husák. (24. 3. 2024). Lákadla moderních notebooků. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

Závěr

Moje bakalářská práce se zaměří na užívání zájmena *svůj* v publicistických textech (především v jejich online verzi) a na jeho konkurenci s tzv. osobními posesivními zájmeny. V ústním projevu mohou lidé improvizovat a používat zájmena podle svých jazykových zvyklostí, ale použití zájmen v těchto zpravodajských textech je autory promyšlené a může mít i literární charakter.

Když jsem poprvé přistupoval k tématu této práce, domníval jsem se, že je možné v běžném životě reflexivní posesivní zájmeno *svůj* zcela vypustit a že v závislosti na situaci lze *svůj* nahradit různými posesivními zájmeny. Při zkoumání tohoto konkurenčního jevu jsem si však uvědomil, že způsob, jakým se zájmena ve skutečnosti používají, je mnohem složitější, než jsem si myslel, a že porušování reflexivizačního pravidla nemá jen negativní dopady. V kontextech, jako jsou rozhovory nebo projevy, které bývají sebevyjadřovací, je záměna posesivního zájmena za reflexivní posesivní zájmeno *svůj*, které je v pozici 1. a 2. osoby, běžným jevem. K tomuto jevu často dochází proto, že mluvčí chce vyjádřit svou osobnost, z ohledu na svou identitu a postavení a mimo jiné i proto, aby posluchačům sdělil své emoce. Fenomén přivlastňování v pozici 3. osoby je nejsložitější, protože použití přivlastňovacích zájmen 3. osoby má největší vliv na sémantickou jasnost věty. Analýza tohoto typu jevu přivlastňování je nejzajímavější, protože autor obvykle volí buď pronominalizaci, nebo reflexivizaci v závislosti na kontextu, a někdy je obtížné mezi nimi volit, přičemž každý z nich má své výhody. Je pak na tvůrci zpravodajského textu, aby dále zvážil, zda je užití zájmen v souladu s celkovým jazykovým stylem a normami zpravodajství. K záměně posesivních zájmen za reflexivní posesivní zájmena dochází nejčastěji v inzerátech. V inzerátech se pro spojení se čtenářem často používá velké počáteční písmeno *Váš*, které ve čtenáři vyvolává dojem, že se inzerát vztahuje pouze k němu a že se k němu chová s velkou úctou. Některé čtenáře však toto chování uráží kvůli možnosti překročení. Kromě toho získává reflexivní posesivní zájmeno *svůj* ustálený význam, pokud se nachází v

idiomatické frázové struktuře. Bez ohledu na kontext fráze lidé nemají tendenci nahrazovat *svůj* jiným zájmenem, ale pro zahraniční čtenáře neznalé českého jazyka mohou být takové idiomatické fráze matoucí.

Shrneme-li, že účinky vět vytvořených podle tradičních gramatických pravidel neuspokojují mluvčí, aby dosáhli obchodních, emocionálních nebo politických potřeb, zdá se, že se řídí nějakými novými gramatickými pravidly, aby vytvořili pružnější a živější věty. Na základě analýzy užívání zájmen ve zpravodajských textech tento článek odhaluje složitost a rozmanitost užívání zájmen, jakož i příčiny a důsledky užívání zájmen v různých kontextech. Je důležitým odhalením pro tvůrce i čtenáře zpravodajských textů a poskytuje také užitečné reference a reflexi pro výzkum v příbuzných oborech.

ANOTACE

Jméno autora: Liu Zhaoli

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky Filozofické fakulty, Univerzita Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Konkurence posesivních zájmen a reflexivního zájmena *svůj* v publicistických textech

Jméno vedoucího diplomové práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Počet znaků: 75397

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 29

Klíčová slova: reflexivizační pravidlo, reflexivní zájmeno, posesivní zájmena, publicistický text, svůj

Anotace

Bakalářská práce Konkurence posesivních zájmen a reflexivního zájmena svůj v publicistických textech se zaměří na užívání zájmena *svůj* v publicistických textech (především v jejich online verzi) a na jeho konkurenci s tzv. osobními posesivními zájmeny. V práci budou vybrány pasáže ze zpravodajské sekce seznam.cz, kde jsou tato zájmena použita, a budou analyzovány důvody jejich použití.

The bachelor thesis *Competition of possessive pronouns and the reflexive pronoun svůj in journalistic texts* will focus on the use of the pronoun *svůj* in journalistic texts (especially in their online version) and its competition with the so-called personal possessive pronouns. The paper will select passages from the news section of seznam.cz where these pronouns are used and analyse the reasons for their use.

Resumé

I chose "The competition of possessive pronouns and the reflexive pronoun in journalistic texts" as the topic of my bachelor thesis. My aim is to study the competition between the reflexive pronoun *his* and the possessive pronoun in journalistic texts and try to analyze and interpret it. I have focused on online news texts and I have chosen an approach based on the analysis of the function of pronouns in the text and whether their use corresponds to the grammatical norm described in Czech dictionaries.

First, in Chapter 1 I briefly introduced the functions of pronouns and focused on possessive and reflexive pronouns. In Chapters 2 and 3 I introduce the phenomenon of competition between these pronouns in established collocations and in sentences where grammatical rules are violated. I then give a brief summary of the above linguistic phenomena. Finally, in Chapter 4, I give practical examples of the use of possessive and reflexive possessive pronouns in online news texts and try to analyze their role or motivation.

For my undergraduate thesis I have drawn on two main sources of literature. The theoretical part consists of a literature search (professional publications, monographs, linguistic articles, lexicons). The practical part focuses on online news texts. After studying related linguistic materials, I searched for and compiled examples of texts using possessive pronouns or reflexive possessive pronouns on news websites. Through these cases, I tried to analyze the role of these pronouns in sentences and possible problems such as the creation of ambiguity. In the final chapter I will try to conclude and generalise the findings.

Bibliografické citace

- (1) ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Osudy zvratného posesivního zájmena svůj. Naše řeč, 86, s. 181–205.
- (2) ČMEJRKOVÁ, S. : Je zájmeno svůj vždy na svém místě? In: Štícha, F. (ed.), Možnosti a meze gramatiky ve světle Českého národního korpusu. s. 221–225
- (3) ŘEHÁKOVÁ, R.: Užívání přivlastňovacích zájmen v reklamě. Bakalářské práce. Liberec 2010.
- (4) ŠTÍCHA, F. a kol.: Akademická gramatika spisovné češtiny, Praha 2013.
- (5) Mluvnice spisovné češtiny 2. Praha 1986.
- (6) Petr Karlík (2017): PŘIVLASTŇOVACÍ ZÁJMENO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. https://www.czechency.org/slovník/PŘIVLASTŇOVACÍ_ZÁJMENO
- (7) Miloslav Fišer, Lenka Zoulová, Ondřej Husák. (24. 3. 2024).Lákadla moderních notebooků. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (8) Klára Mrázová. (21. 3. 2024).Otřesná šikana ve škole v Blovicích: Strkání tužek do zadku, kálení do koše. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (9) Jan Menšík. (19. 4. 2024).Babiš po volbách sliboval, že bude konstruktivní opozicí. Teď nechce vládě ani poradit. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (10)Bohumila Kunertová. (17. 3. 2024).Drbny v akci aneb Co ženy pohání k pomlouvání druhých. Teď nechce vládě ani poradit. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (11)Klára Kotábová. (11. 3. 2024).Tenisový loket dokáže potrápít nejen sportovce, ale i zahrádkáře či kancelářské myši. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (12)Karolina Brodničková. (15. 4. 2024).Politolog: Nespokojené voliče nová strana nespasí. Láska uloví leda hlasy Pirátů. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (13)Alex Švamberský. (23. 3. 2024).Před 80 lety ze zajateckého tábora utekly desítky letců, do Británie se dostali jen tři. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (14)Ondřej Husák. (19. 3. 2024).Obří nárůst výkonu. Umělou inteligenci podpoří nové čipy. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz

- (15) Petr Marek. (20. 4. 2024). Seniorka uvěřila falešnému chirurgovi z mise v Jemenu, ten ji připravil o peníze. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (16) Adam Kahánek. (17. 4. 2024). Fazole z Teska obsahovaly čtyřnásobné množství herbicidu. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (17) Michaela Bartošová. (13. 3. 2024). Prezident Pavel se objevil na desetimilionové bankovce. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (18) Jan Menšík. (17. 4. 2024). Babiš a jeho mír. Kampaň proti vládě a armádě rozjel naplno. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (19) Reklama. PŘEDCHÁZEJTE NEGATIVNÍM DOPADŮM POKLESU TESTOSTERONU VE VAŠEM TĚLE! Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (20) Klára Kotábová. (9. 4. 2024). Radkin Honzák: Svět se kvůli vám měnit nebude. Změnit můžete jen sami sebe. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (21) Petr Kozelka. (6. 4. 2024). „Co udělal ten váš Fiala?“ Jak volí Slováci žijící v Česku. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (22) Reklama. Zjistěte si pomocí rychlého testu hladinu vápníku ve svém těle! Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (23) Reklama. Dokonalý dárek? Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (24) Oldřich Danda. (18. 4. 2024). Rakušan: Eurokomisař je výměna s ODS za post premiéra a ministra financí. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (25) Petr Janiš. (17. 4. 2024). U hazardu se Praha vzepřela také ministerstvu vnitra, chce rozhodnutí Ústavního soudu. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (26) Reklama. Elekřina od 2 832 s DPH. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (27) Michaela Bartošová. (19. 4. 2024). Anetě ochabují svaly, přesto se nevzdává. Našla se v šití čelenek a pomoci druhým. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (28) Nikola Dýcková. (9. 4. 2024). Jak najít práci, která vám skutečně zlepší život. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz
- (29) Miloslav Fišer, Lenka Zoulová. (26. 3. 2024). Nejen Babiš. Na sítích se snaží obrat důvěřivce i falešný prezident Pavel. Novinky.cz [Online]. Dostupné z www.novinky.cz